

Sant Benet, una veu per al segle XXI

Josep M. Soler, abat de Montserrat

Introducció

Ha estat un encert, crec jo, inaugurar el Col·loqui de Tardor d'aquest 2012, organitzat any rere any pel Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles juntament amb la Universitat de Girona, amb una dissertació sobre l'actualitat de sant Benet per al segle que tot just hem començat. La ciutat de Banyoles va néixer i créixer al redós del monestir de Sant Esteve, del qual se celebra enguany el 1.200 aniversari de la fundació. Monestir que, segons les dades que tenim, fou el primer de la nostra terra sota la Regla de sant Benet i, per tant, punt de partida d'un corrent espiritual que forjà la Catalunya Vella a través d'un eixam de comunitats i, més tard, la Catalunya Nova amb les grans construccions del monaquisme cistercenc.

La nostra terra, tan poblada en altre temps per cases on la Regla de sant Benet era la pauta que orientava una forma de viure l'Evangeli no sols en els monestirs, sinó en les poblacions que en rebien la irradiació, sofrí greument la fatídica desamortització de 1835. Pel que fa al monaquisme estrictament benedictí, sols se'n refeu l'abadia de Montserrat, i encara gràcies a la devoció popular, que veié en aquell santuari de la Mare de Déu un símbol de la renaixença de la nostra Catalunya; i des de Montserrat es dona vida al monestir de Sant Miquel de Cuixà, al Conflent, i al de Santa Maria de El Miracle, al Solsonès.

Em plau, doncs, trobar-me entre vosaltres com a hereu d'un monaquisme que conegué a casa vostra figures tan il·lustres com els abats Francesc de Xatmar (1461-1503), Miquel Sampsó (1510-1544) o Francesc de Montpalau (1642-1674), que regiren cadascun durant més de tres dècades el cenobi de Sant Esteve. M'hi trobo, no pas per evocar —no és competència meva— la gloriosa història d'una edificació que encara dona prestigi patrimonial a Banyoles, sinó per fer-vos conèixer el nucli d'un esperit que avui arreu del món continua assenyalant un estil de viure el cristianisme. Un estil vàlid no sols per a monjos i monges benedictins o cistercencs, sinó per a qualsevol creient o simplement home o dona de bona voluntat.

Em centraré en tres aspectes. En primer lloc, la figura històrica de sant Benet. Després, en la seva Regla. I en tercer lloc, en quins aspectes d'aquesta Regla continuen essent una veu vàlida per al segle XXI.

La figura històrica de sant Benet

Diguem, d'entrada, que sant Benet és més famós pel que va escriure que no pas pel que va fer; és a dir, més per la Regla que porta el seu nom que no pas pel que puguem saber de la seva vida. Amb tot, tingué la sort de ser biografiat, a mig segle de distància, per un il·lustre papa, sant Gregori el Gran. Aquest bisbe de Roma, a cavall entre la civilització clàssica que s'anava esllanguint i els nous pobles que s'obrien pas, tenia un gran sentit pastoral. Convençut que calia fomentar l'autoestima cristiana en els fidels, planejà, entre altres escrits, quatre llibres anomenats popularment *Diàlegs*, on tractava de figures exemplars, gairebé totes de la Itàlia del seu temps. Dedicà tot el llibre segon a la figura de sant Benet alternant el fil biogràfic, il·lustrat a través de fets prodigiosos, amb reflexions sobre els punts fonamentals de la vida cristiana.

Tot amb tot, malgrat l'absència de pretensió històrica rigorosa, el personatge de Benet queda prou definit en consonància amb la Regla que porta el seu nom i les vicissituds de la història religiosa i profana d'inicis del segle VI. A partir d'aquestes dades, en podem dibuixar seriosament els contorns biogràfics següents. Neix a la regió de Núrsia vers el 480, de bona família, i cursa estudis a Roma, que abandona desenganyat per la superficialitat de l'ambient. Es retira a Affile, però la fama de virtut entre el poble li fa escollir una cova a Subiaco (75 km. a l'est de Roma). Hi mena una vida solitària ajudat pel monjo Romà, d'una comunitat veïna. Adquireix una certa notorietat i li demanen que es posi al davant d'una comunitat, però hi fracassa i retorna a la solitud. S'apleguen deixebles entorn seu fins a formar dotze petits monestirs, amb dotze monjos a cadascun. La gelosia d'un prevere dels voltants l'obliga a allunyar-se, vers el 429, a Montecassino, a 140 km. al sud de Roma. Allí implanta una forma de vida comunitària de monestir únic i autònom, sense límits de nombre de monjos. Des d'allí exerceix una funció evangelitzadora i, versemblantment, hi escriu la Regla. Funda un monestir a Terracina i potser algun altre. Veu als seus peus Totila, el rei ostrogot que assetjarà Roma el 544 i el 547, i té contactes amb figures notables del seu temps (entre les quals sembla que hi havia també Boeci). Excel·leix en virtuts i àdhuc en estats místics. Abans de morir és confortat amb el Cos i la Sang de Crist a l'oratori del monestir. La seva mort, que a la família benedictina anomenem «trànsit» (pas), és situada tradicionalment el 21 de març de 547, o potser d'uns anys més tard.

La trama històrica en què es fonamenta aquest esquema biogràfic és demostrable perquè alguns dels seus fets poden ser datats. A més, l'existència a l'època d'escriure els *Diàlegs* de comunitats monàstiques amb un superior a Subiaco, Montecassino i Terracina no es pot inventar fàcilment si no correspon a la realitat. Hi ha quatre abats citats com a fonts d'informació, a més d'altres noms propis coneguts. Es parla de llocs precisos i d'edificis determinats, lligats a

personatges que l'arqueologia ha posat al descobert. Per més que, en el concret, sigui difícil d'escatir quines històries contades per Gregori són fidedignes i quines fruit del seu afany catequètic, és indiscutible la historicitat substancial del llibre II dels *Diàlegs*.

La Regla de sant Benet

Tot això pel que podem saber històricament del sant. Una altra qüestió, íntimament relacionada amb la seva vida, és la Regla. I és una qüestió important, perquè la Regla és el que ha perpetuat a través de la història el carisma del sant. Tant al llarg dels segles com encara avui arreu del món, el monjo estudia a fons aquesta Regla durant el noviciat, l'esmenta com a concreció de la seva professió monàstica, en rep periòdicament l'ensenyament a través del mestratge de l'abat i intenta conformar la pròpia vida al programa espiritual que proposa.

Per comprendre bé què és una regla monàstica dintre del conjunt de reglamentacions que puguin tenir els diversos estaments a l'interior de l'Església, diguem que, de sempre, cada comunitat monàstica ha elaborat el seu reglament, el seu costumari, els seus usatges, la seva norma de vida. En la tradició monàstica, aquests textos es passaven d'un monestir a l'altre, i a cada lloc s'espigolava el bo i millor que es podia recollir de l'experiència d'altres comunitats. Entre els segles IV i VI a Occident s'escriviren una trentena de regles monàstiques. Itàlia i Provença ocupen un lloc destacat com a bressol d'aquests escrits. Les regles italianes es caracteritzen per una major extensió i sistematització respecte a les provençals. Les provençals semblen més aviat resolucions dels concilis que els bisbes d'una regió redactaven per al bon viure de les persones consagrades a Déu. Tant les regles italianes com les provençals tingueren interferències mútues i porten una forta petjada de sant Agustí (intel·lectual del segle IV convertit al cristianisme, monjo i bisbe d'Hipona, al nord d'Àfrica).

Entre aquestes destaca l'obra que s'autoanomena *Regula* o *Sancta Regula*, coneguda també com *Regula monachorum* o *Regula monasteriorum*, i que, gràcies a la recomanació de sant Gregori el Gran i al caràcter complet i metòdic que té, ha mantingut la seva vigència fins avui: l'anomenada correntment «Regla de sant Benet». Escrita a Itàlia, no lluny de Roma, entre 530 i 560, presenta en les vessants espiritual i jurídica una manera coherent d'organitzar la vida cenobítica, enfront de formes decadents de monaquisme. Els seus trets característics són, bàsicament, el cristocentrisme (és a dir, que tot està centrat en la persona de Jesucrist, que és com un company de ruta, model de vida, centre de la pregària, present en l'altre, unificador de la pluralitat dels membres de la comunitat), i el marge de llibertat que deixa a l'abat, el qual és cap d'una previsible comunitat nombrosa; comunitat que l'ha elegit, que pot acollir hostes i que és formada per monjos que han rebut l'ordenació de diaca o de prevere i monjos no ordenats, però tots amb els mateixos drets i deures, llevat del servei de l'altar. El monjo és presentat com un deixeble, però d'una escola en què el que compta és el creixement en una llibertat madura i en la solidaritat fraterna centrada en l'amor, per tal de reproduir tant com sigui possible l'ideal evangèlic ensenyat per Jesús; per això, més que un lloc on hom afavoreix el perfeccionament personal, el monestir està cridat a formar una veritable comunitat. L'escrit

abunda en anotacions sobre l'esperit amb què cal fer les coses, sempre amb un desig d'elevar-ho tot a un nivell més i més espiritual.

És un text relativament breu, de 73 capítols. Arrelat en l'herència monàstica precedent, presenta un estil de vida basat en l'espiritualitat cristiana: pregària litúrgica, lectura pausada de la Bíblia —la *lectio divina* que avui dia estan redescobrint també molts laics—, pregària personal, obediència a la Paraula de Déu i a les mediacions humanes, pacificació del cor i de la intel·ligència, consciència de la presència de Déu, vida fraterna, treball per guanyar-se el pa, acolliment de tothom qui s'atansa al monestir. Però tot això amb les característiques pròpies del monaquisme, com ara el celibat, més temps donat a la pregària, compartició de béns materials, docilitat a un pare espiritual, obediència més concreta a un superior i als seus delegats, ambient de silenci, etc.

Aquesta síntesi de vida monàstica comunitària, pel seu caràcter discret, precís i flexible que ofereix, explica que des del segle VIII es vagi imposant i que a la centúria següent vagi esdevenint exclusiva per als monjos de l'imperi Carolingi. Però la història de la difusió de la Regla benedictina és complexa. Quan penetrà a la nostra terra, segons els indicis que tenim per Banyoles, forçosament hi havia d'haver preferències per alguns dels seus elements i abandonament d'altres. Mai a l'Europa occidental, a desgrat de la unitat que significa l'adopció de la Regla benedictina, el monaquisme no ha estat uniforme. Caldria un estudi més acurat per saber, en el nostre cas, quines adaptacions locals configuraren aquesta adopció. No sé si, tractant-se de temps tan remots, trobaríem dades suficients per obtenir-ne resultats satisfactoris. En tot cas, al llarg de la història s'han produït reformes monàstiques que representen una ruptura de la vida considerada «tradicionalment benedictina» per retornar a la Regla; perquè l'eliminació d'un abús o la reconstrucció fidel d'una observança comporten unes opcions, uns judicis de valor, unes omissions i unes creacions. Algunes d'aquestes reformes, com ara la dels iniciadors del Cister i difosa sobretot a partir de l'obra de sant Bernat, han tingut un abast molt ampli, però en la majoria de casos l'impacte ha estat més petit. Sigui com sigui, podem dir que no hi ha una evolució homogènia de la difusió de la Regla de sant Benet. Aquí em plau fer una referència a l'obra de l'abat de Ripoll i Cuixà, bisbe de Vic i fundador de Montserrat, Oliba, perquè la seva irradiació a l'entrada del segon mil·lenni no sols s'estengué a la Catalunya Vella sinó a gairebé a la meitat de l'actual França; també al monestir de Sant Esteve de Banyoles, com ho demostra el fet que el tretzè abat, Andreu, subscrigués, l'any 1047, la carta circular dels monjos de Ripoll que comunicava la mort de l'abat Oliba.

Deixant a part la història, fàcilment pot sorgir la pregunta: ¿l'aquesta Regla, fins a quin punt vertebrava la vida dels monestirs benedictins avui dia, fins a quin punt és practicada?

Aspectes perennement vàlids de la Regla de sant Benet

Respondre la pregunta és entrar en la tercera part que he anunciat de la meua exposició, quins aspectes d'aquesta Regla continuen essent una veu vàlida per al segle XXI. I així podem

dir que la clau de la seva difusió i de la seva perenne validesa fins als nostres dies és que ens trobem més aviat amb un camí espiritual a recórrer que no pas amb un codi a complir. L'aportació d'altres corrents espirituals als ensenyaments bàsics de la Regla ha estat un factor d'enriquiment i no de distorsió de l'ideal monàstic.

De fet, l'autoritat de la Regla té l'avantatge de constituir un mirall de la tradició, potser el millor, de la vida cenobítica o comunitària de les primeres generacions. És més: ens posa en contacte amb un esperit sempre vàlid per a ser practicat. Un dels guanys de la investigació del darrer quart del segle XX ha estat el d'unir sant Benet als altres pares del monaquisme, entre els quals hi ha els d'Egipte i en general els de l'orient cristià, tot comparant-lo amb les seves fonts i els seus homòlegs; el resultat ha estat enriquidor i li ha conferit una nova actualitat.

I així veiem que el nucli de la Regla, i també de la figura del seu autor, és la recerca de Déu revelat en Jesucrist. Sentir l'anhel de cercar Déu no és un propòsit desmesurat. El qui cerca Déu, el cerca perquè Déu li hi ha posat el desig. No ha de sorprendre gens, doncs, que sant Benet faci del desig de buscar Déu la condició essencial per a ser monjo (58,7). Però encara ha de sobtar menys que l'acompanyi de la precisió «de veritat», de debò. Perquè, efectivament, el principi d'autenticitat no és per al monjo una virtut sobreafegida, sinó constitutiva, dinàmica, amb la qual dreça el camí de recerca de Déu i de veritable culte al Senyor. De fet, que tota la Regla benedictina cal interpretar-la dintre aquestes coordenades ho mostra el Pròleg de la Regla quan, adreçant-se al principiant, al qui cerca, no s'està de fer-li veure que la recerca per part de «l'operari que Déu busca entre la multitud» és simultània a la crida per part de Déu. «Mireu com el Senyor, amb la seva bondat, ens mostra el camí de la vida» (14 i 20).

Si cercar Déu ha de ser l'objectiu de tot monjo, ho ha de ser també, és clar, de tot cristià. Així retrobem allò que ja sabíem, però que a vegades podem oblidar: que la vida monàstica és una concreció de la vida cristiana i es fonamenta en el dinamisme que neix del baptisme. Tal com els qui plantaren el monaquisme, i sant Benet entre ells, no pretengueren crear cultura —ni tan sols servir l'Església—, un candidat no esdevé monjo per cap finalitat de realització personal, ni de servei pastoral, ni d'empresa cultural. La importància que els monjos hagin pogut tenir en la cultura, i fins i tot en l'agricultura d'un país, és donada d'escreix. La prioritat és aquest cercar Déu revelat en Jesucrist.

I això no és fàcil. De fet, sant Benet defineix el monestir com una escola del servei diví, perquè la vida monàstica demana —hi insisteixo: com la vida simplement cristiana— un procés de conversió, un camí d'alliberament interior, de pacificació del cor, d'harmonia espiritual. Tres elements distintius podem trobar en aquesta Regla: primer, la centralitat de Jesucrist i del seu misteri pasqual; segon, una vida cenobítica estable (que tendeixi a reproduir la comunitat cristiana ideal), cosa que suposa arrelament en un territori (amb els seus conreus, la seva funció econòmica, la seva dimensió cultural, amb la relació amb l'entorn i la seva problemàtica social) i en una Església particular (arrelada en un territori concret que rep la influència del

monestir), i en tercer lloc, l'acolliment del foraster com si fos Crist mateix (que avui demana una obertura i un acolliment universal: creients, no creients, ecumènic i interreligiós).

A aquest ideal, en si mateix força exigent però alhora engrescador, ens hi apropem a través d'una mitigació de les observances rígides de la tradició monàstica anterior, però sense desertar de l'opció fonamental i de la radicalitat interior. Així pot crear un estil de vida humà, de confiança en la persona humana i en la seva capacitat d'evolucionar positivament; en aquest sentit, indica tot un procés interior de pacificació del cor que va amarant-lo de pau i de joia. Aquest estil humà de la Regla, però, demana un arrelament en allò que de més evangèlic tenen les virtuts de la humilitat, de l'obediència, de la paciència, de la disponibilitat. I, tractant-se de formar comunitat i no simplement de juxtaposició d'individus, cal que tots admetin l'autoritat com a discerniment de la voluntat de Déu, tant si es tracta de l'abat o pare del monestir, dels seus immediats col·laboradors o del consell comunitari, on cada monjo pot ser portaveu d'aquesta voluntat de Déu. La Regla benedictina insisteix repetides vegades a fer les coses amb consell, és a dir, amb diàleg; un diàleg que és, també, un mitjà per resoldre diferències i conflictes. En el projecte comunitari de sant Benet, hi té un lloc important el treball; el treball com a mitjà per guanyar-se la vida, exercir les pròpies aptituds d'una manera que dignifiqui qui el fa i sigui un servei a la societat. En aquest sentit, li interessa més el valor de la persona que no pas els guanys econòmics.

No és fàcil aconseguir de traduir tot això a la vida de cada monjo. Però sant Benet proporciona, també, els mitjans espirituals per a permetre allò que, si es tractés d'una simple planificació humana, seria més una utopia que no pas una realitat. En tot el procés, hi té una importància de primer ordre la vida en comunitat, de manera que la dita popular «la unió fa la força» tradueix el qualificatiu de «llinatge fortíssim» que sant Benet dona als monjos que viuen en comunitat; l'exemple i l'ajuda dels altres que comparteixen el mateix projecte de vida i el mateix ideal espiritual constitueix un gran suport.

Sant Benet és encara una veu que parla al segle XXI, que ofereix un mestratge vàlid per als nostres temps, i no sols per als cristians. No vull dir que els que no són monjos vulguin imitar el que fan els monjos. Es tracta simplement d'aprendre d'aquelles intuïcions i d'aquelles experiències tan profundament cristianes i humanes que ens transmet la Regla de sant Benet i que són vàlides per treballar-se interiorment un mateix i per gestionar la convivència i establir projectes tant a nivell familiar com laboral o associatiu.

En aquest sentit podem entendre les paraules dites pel papa Pau VI, fa prop de cinquanta anys, l'any 1964, en plena celebració del Concili Vaticà II, referents a l'aportació que l'obra de sant Benet pot fer a la nostra societat: «L'Església necessita avui aquesta forma de vida religiosa, el món encara els necessita. Sí, l'Església i el món, per raons diferents però coincidents, necessiten que sant Benet surti de la comunitat eclesial i social, s'envolti del seu recinte de solitud i de silenci i des d'allà ens faci escoltar l'encisador accent de la seva tranquil·la i serena pregària, des d'allà ens atregui i ens cridi al llindar dels seus claustres, per oferir-nos el marc d'una

oficina del "servei diví", d'una petita societat ideal on finalment regna l'amor, l'obediència, la innocència, l'alliberament de les coses i l'art d'usar-les bé, la preeminència de l'esperit, la pau; en una paraula, l'Evangelí» (24.10.64).

Conclusió

Aquest desig de construir una societat més justa i més fraterna, en la qual regni el respecte, l'amor, l'alliberament interior i el conreu de la vida espiritual com a camí vers una convivència pacífica que respecti dels drets de les persones i dels pobles, que estic segur que tots compartiu, és també el meu desig per a tots els qui m'heu acollit perquè participés en el 1.200 aniversari del vostre monestir de Sant Esteve, des del qual s'ha escampat fins als nostres dies l'esperit de sant Benet a la nostra terra.

+ Josep M. Soler, abat de Montserrat